

UDK: 7.072 Novak, G.
821.163.42-05 Krleža, M.
821.163.42(093)

Izvorni znanstveni članak
Primljen: 28. 5. 2010.
Prihvaćen za tisak: 23. 6. 2010.

VIKTORIA FRANIĆ TOMIĆ
Filozofski fakultet u Splitu
Radovanova 13, HR – 21 000 Split
vtomic@ffst.hr

NEPOZNATI DOKUMENTI O GRGI NOVAKU I MIROSLAVU KRLEŽI, KOJI OSVJETLJAVAJU KULTURNU ATMOSFERU SREDINE STOLJEĆA U HRVATSKOJ

U arhivu Mediteranskog instituta Grga Novak na Hvaru čuva se nekoliko neuočenih dokumenata koji osvjetljavaju život Grge Novaka, jednog od najznamenitijih Dalmatinaca XX. stoljeća, arheologa i historičara, pisca dvosveščane *Prošlosti Dalmacije* i trosveščane *Povijesti Splita*.¹ U drugom, kraćem dijelu studije autorica analizira i pismo Miroslava Krleže predsjedniku JAZU koje osvjetljava Krležin položaj u Titovoj Jugoslaviji. Analiziraju se neki aspekti Krležinog epistolarnog stila.

KLJUČNE RIJEČI: *Grga Novak, Miho Barada, Mate Ujević, Miroslav Krleža, hrvatska književnost XX. stoljeća, epistolarna književnost, HAZU, Josip Broz Tito.*

POLICIJSKI MEMORANDUM I NOVAKOV BORAVAK U LOGORU

Iz nekih Novakovih biografija poznato je da je on s grupom profesora Filozofskog fakulteta krajem 1941. bio interniran u Staroj Gradiški i Jasenovcu, te da je pušten u travnju sljedeće godine.² Kad su ga nakon deset mjeseci zatočenja endehaške vlasti oslobodile, Novak je, premda se vratio na svoju fakultetsku katedru gdje je predavao povijest staroga vijeka, nastavio svojim antifashiističkim djelovanjem privlačiti pozornost policije Nezavisne Države Hrvatske. O toj pozornosti svjedoči jedan neobjavljeni policijski protokol datiran 11. travnja 1944., a koji je nastao u vezi saslušanja prof. Držislava Švoba koji je bio uhićen pet dana prije davanja toga

¹*Grga Novak: 1888-1978*, Zagreb, 1979. Vidi Slobodan Prosperov Novak, u knjizi Grga Novak, *Prošlost Dalmacije*, Zagreb, 2001; Isti, u: *Prošlost Dalmacije*, I-II, Split, 2004.

²Božidar Čečuk, *Sjećanje na čovjeka i znanstvenika profesora Grgu Novaka*; uz 115. obljetnicu rođenja i 25. obljetnicu smrti, *Starohrvatska prosvjeta*, 3, 30, 2003, str. 297-305.

iskaza.³ Profesor je Švob na Filozofskom fakultetu radio od travnja 1943. U tom do sada neuočenom policijskom dokumentu iznose se vrlo detaljne i izravne ocjene djelovanja i političkog opredjeljenja velikog broja tadašnjih nastavnika Filozofskog fakulteta. U policijskom memorandumu doslovno stoji ovo:

Na Mudroslovnom fakultetu zagrebačkog sveučilišta postoji izvjestna grupa nastavnika, koja je neraspoložena prema današnjoj državi i poretku. Po mom mišljenju i koliko sam mogao iz razgovora i rasprava u vieću razabrati, ova nastavnička grupa nije nikako ljevičarski raspoložena nego naprotiv anglofilski. Ova grupa sastoji se takorekuć iz dvije vrste nastavnika i to od jedne vrste, u kojoj su zastupani anglofilni jugoslavenske orijentacije, te od druge vrste u kojoj su zastupani također anglofilni ali hrvatski orijentirani.

U prvoj grupi najjače se ističe profesor obće povijesti staroga vieka Dr. Grga Novak i on je najopasniji; djeluje potajno, zadržava se u pozadini, te uvijek izmičući gura na površinu svoje sumišljenike. Spomenuti je mason, jugoslavenski te anglofilski orijentiran,⁴ te koči i sabotira sve što dolazi od vlasti i što je u interesu vlasti – razumljivo na mudroslovnom fakultetu, osim toga je vrlo vješt i intelektualno najopasniji, koji je u svom djelovanju sakupio kao sumišljenike i suradnike ostale niže navedene profesore:

1/Dr. Barac Antun-a, koji nije opasan, neće se usuditi podržavati otvoreno vezu sa neprijateljima državi i današnjem poretku te je slobodni zidar.⁵

2/ Dr. Antoljak Stjepan jest anglofil, dapače židovski orijentiran, raspoložen je neprijateljski prema državi i današnjem poretku, ali nije ljevičar. Nije intelektualno jak.⁶

3/Dr. Barada Miho, svećenik dosta neuravnotežen, zauzimalje često protuhrvatsko stanovište u svojoj župi Biteljić, nastojao je svojevremeno prevesti narod u starokatoličku crkvu, zalaže se svake zgrade za Grgu Novaka, te je njegov sljedbenik. Nije intelektualno jak niti je opasan.⁷

³ Dokument je sačuvan u fotografskoj kopiji koja je u poraću bila osobno predočena Grgi Novaku nakon što je preuzeta iz Državnog arhiva. Držislav Švob rođen je 1907. a ubijen je u endehaškom zatvoru u Lepoglavi 1945. Radio je u Hrvatskom povijesnom muzeju. Popis Švobovih radova objavljen je u *Historijskom zborniku*, 9, 1-4, 1956, str. 101-102.

⁴ Grga Novak je imao vrlo intenzivne veze s engleskim kolegama, posebno s onim u kraljevskom arheološkom društvu. Iz građe u Arhivu Mediteranskog instituta Grga Novak. Vidi se da je prvi put sudjelovao na svečanoj večeri kod Kraljice Elizabete već 1961. a u vrijeme kraljičina posjeta Zagrebu odlikovan je redom Viteza Britanske Imperije, što je nenasljedna titula Sira koja se dodjeljuje zaslužnim umjetnicima iz Velike Britanije a rjeđe iz inozemstva.

⁵ Barac je zajedno s Novakom, Deanovićem zatim Ilijom Jakovljevićem bio zatočen u Staroj Gradiški. To vrijeme opisao je u Antun Barac, *Bijeg od knjige. Zabilješke iz g. 1943. i 1944.* Zagreb, 1965. U knjizi je poglavlje "KZSTG" koje se odnosi na Kazneni Zavod Stara Gradiška a u poglavlju "Književnost u logoru" osvrće se na prazninu i na pitanje "čemu ljudi koji su na slobodi pišu, pa zar ne vide što se u tom trenutku događa s čovjekom".

⁶ Stjepanu Antoljaku izišla je posthumno velika i vrlo kritična *Hrvatska historiografija*, Zagreb, 2004. Bio je docent na Filozofskom fakultetu u Zagrebu 1941. - 1945. a onda premješten u zagrebački i riječki arhiv pa izabran profesorom u Skopju i pred kraj karijere u Zadru. Vidi *Stjepan Antoljak: život i djelo*, uredio Josip Kolanović, Zagreb, 2003.

⁷ O Mihi Baradi koji je bio profesor crkvene povijesti vidi Ivan Golub, *Primosi za životopis Miha Barade*, u: *Croatica Christiana periodica*, br. 27, Zagreb, 1991.

4/Dr. Deanović Mirko, mason još danas, anglofil, jugoslavenski orientiran, protuhrvatsko raspoložen, ali nije ljevičar. Nije opasan.⁸

5/ Dr. Bujas Ramiro, umir. sveučilišni profesor, bio je jugoslavenski orientiran, mason, ali nije opasan.⁹

U drugoj grupi najviše se ističe Dr. Mayer Antun, dekan Mudroslovnog fakulteta, protuhrvatski raspoložen, tipični saboter, koji nastoji ometavati sve planove vlasti koji mu dolaze kao i izigravati propise i zakone.¹⁰ Njegovi istomišljenici i suradnici su:

1/ Škreb Stjepan, profesor, daje se uplivisati po nadstojnicima prve grupe, nije protuhrvatski raspoložen ali sabotira te ne dolazi uobče na sjednice. Protivnik je današnje uprave u školstvu. Sin mu je bio uhićen zbog davanja "pomoći" za narodno oslobodilački pokret.¹¹

2/ Dr Ivšić Stjepan, profesor i hrvatski orijentiran ali je protivan suradnji s vlastima, nastava konsolidaciju te sabotira rad na sveučilištu.¹²

3/ Dr. Cesarec, profesor matematike; isti kao i Dr. Ivšić samo s razlikom da dolazi na sjednice, na kojima svojim radom sabotira. On je brat pok. književnika Cesarca, ali se još za života s njim nije slagao. Nije ljevičar.¹³

4/ Dr. Gavazzi Milovan profesor i saboter u blažoj formi, dolazi na sjednice na kojima svojim radom sabotira, hrvatski orientiran.¹⁴

5/Dr Albert Bazala umir. sveučilišni profesor; intelektualno vrlo jak, vrlo vješt i spretan u raznim granama uprave, dobar diplomata i kao takav uživajući veliki ugled među gore navedenima drži takorekuć u rukama svoje sumišljenike. Njegova politička orijentacija je u pitanju obzirom na činjenicu što je bio i federalist i jugoslavenski orientiran, čini mi se i Mačekovac, no izgleda da je njegovo glavno političko obilježje nastojanje da imade vodeću ulogu bilo u politici bilo u svojoj struci.¹⁵

⁸ O boravku u Staroj Gradiški vidi Mirko Deanović, *Letture dantesche in un campo di concentramento. Dante i slavenski svijet*, u: *Radovi Međunarodnog simpozija*, Dubrovnik 26 - 29. X. 1981, uredio Frano Čale, Dubrovnik - Zagreb, 1981; Novak i Deanović su zajednički autori knjžice *Dante i mi*, Zagreb, 1965; Vidi *Mirko Deanović, 1890-1984*, Zagreb, 1985.

⁹ Krunoslav Matešić - Želimir Pavlina, *Ramiro Bujas*, utemeljitelj hrvatske psihologijske znanosti, 2000.

¹⁰ Antun Mayer svoje nastupno predavanje na Filozofskom fakultetu održao je 1935. Vidi *Položaj ilirskog jezika među indoevropskim jezicima*, Zagreb, 4. XII. 1935.

¹¹ O geofizičaru Škrebju vidi spomenicu *Stjepan Škreb: 1879-1952*, uredio Milan Meštrov, Zagreb, 2000.

¹² Stjepan Ivšić jedan je od najčasnijih hrvatskih filologa XX. stoljeća. Godine 1934. pratio je Baščansku ploču na njezinom putu s Krka u Zagreb. Bio je rektor Zagrebačkog sveučilišta od 1939. do 1943. Otklonio ponudu endehaških vlasti da bude ravnatelj Hrvatskog državnog ureda za jezik. U proljeće 1945. zbog navodne suradnje s endehaškom vlašću nepravedno osuđen na izgon iz Zagreba te isključen iz Akademije. Umro u Zagrebu 1962.

¹³ K. Horvatić - S. Mardešić, Profesor dr Rudolf Cesarec 2. II. 1889. - 29. XII. 1972., *Glasnik matematički*, 8, 2, 1973, str. 331-334.

¹⁴ Vitomir Belaj, *Bibliografija radova Milovana Gavazzija*, u: *Studia ethnologica Croatica*, sv. 7-8, Zagreb, 1995/96, str. 27-44. Zanimljivo je da se u korespondenciji Milovana Gavazzija u Hrvatskom državnom arhivu među 12.000 pisama čuvaju i dva pisma Držislava Švoba.

¹⁵ Albertu Bazali koji je bio rektor Zagrebačkog sveučilišta od 1932. do 1933. te urednik u *Hrvatskoj enciklopediji* od 1941. - 1945. Bio je prisilno umirovljen od endehaških vlasti 1943. Poštovan od kolega vraćen je na Fakultet od komunističke vlasti 1945. premda im je bio po ideologiji posve suprotstavljen. Umro je 1947. u vrijeme kad je zajedno s Grgom Novakom bio imenovan jednim od utemeljitelja nove Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Vidi Franjo Zenko, *Novija hrvatska filozofija*, Zagreb, 1995.

Obje spomenute vrste nastavnika međusobno suradjuju te se upotpunjuju i negativno odnose prema grupi nacionalno orijentiranih nastavnika. Konkretnije podatke mi je za sada nemoguće dati jer do sada nisam polagao mnogo važnosti njihovom radu, a dolazio sam u dodir samo prigodom nastavnčkih diskusija u vieću. Ističem, da među ovim spomenutim profesorima na fakultetu ne postoji nikakav organizirani odbor, no spomenuti nadstojnici se međusobno u pogledu djelovanja i rada vrlo dobro razumiju i prema tome vladaju.

U svom iskazu Držislav Švob ne okolišajući ističe prijateljstvo Grge Novaka i Miha Barade, pa čak kaže da se ovaj potonji u svakoj zgodi zalaže za Novaka i da mu je slijepi sljedbenik. Da je Držislav Švob u toj ocjeni bio posve u pravu i da je točno svjedočio o prijateljstvu dvojice historičara vidi se iz drugog, također sasvim neuočenog pisma koje se danas čuva u arhivi Mediteranskog instituta Grga Novak na Hvaru. Radi se o pismu koje Miho Barada neposredno nakon sjednice Fakultetskog vijeća 1. travnja 1942. upućuju Lini Novak rođenoj Kargotić, supruzi Grge Novaka koji se tada još uvijek nalazio u Staroj Gradišci. Evo što Barada piše Novakovoj supruzi:

Draga Lina!

Jučer na sjednici dekan je najprije pozdravio prisutnost Mirka [Deanović op. V.F.T.]. Tad je odmah požalio što uza sva obećanja još nema G.(rge) i B.(arca). Dapače da je prošao i zakoniti tromjesečni rok poslije kojega po zakonu oni su morali doći. A tad je nastavio: "Jučer mi je svečano rečeno, da će do dva dana doći. Čekat ćemo 3 dana i ako ne dođu, gospodo ja polažem moju dekansku čast." Svi smo odobrili i pljeskali mu. Eto to sam Ti imao saopćiti. Govorio je vrlo uzbuđeno i uvjerljivo, pa se nadam da će i G. s nama biti na Uskrs. Dok sam ti telefonirao bio je u sobi mojoj Dr. Gušić¹⁶. Od jučer je kod kuće.

Pozdravlja

Miho

IZDAVAČ MATE UJEVIĆ I GRGA NOVAK

Neugodni ratni događaji kao i višemjesečna internacija nisu Grgu Novaka omeli da nastavi svoj historiografski rad pa je on kroz ratno vrijeme s nekoliko važnih članaka surađivao u *Hrvatskoj enciklopediji*¹⁷. Mate Ujević urednik te važne edicije, a koji je bio njegov dobar poznanik, naručio mu je koncem 1943. čim je od njega primio tekst o Dalmaciji da napiše čitav svezak na tu temu i to tako što će proširiti svoj enciklopedijski članak i stvoriti do tada nepostojeću sintezu o prošlosti Dalmacije. Po zamisli Ujevićevoj, ali i onih koji su ga Grgi Novaku poslali, liberalni dijelovi endehaške vlasti na kraju rata u pregovaračkom procesu mogli bi, kako su vjerovali, to djelo koristiti posebno ako se bude pregovaralo o budućnosti Dalmacije koju su endehaški pobornici ionako bezobzirno otuđili ne vodeći računa o njezinom historiji i dubokoj važnosti za jedinstvo Hrvatske.¹⁸

¹⁶ Branimir Gušić kasnije prijatelj Grge Novaka. Vidi Branimir Gušić, *1901-1975*, Zagreb, 1980.

¹⁷ O uređivačkoj koncepciji *Hrvatske enciklopedije* najbolje svjedoči najavni svezak koji je uredio Mate Ujević sa slikama urednika među kojima su gotovo svi profesori sa Švobovog popisa.

¹⁸ Vidi S. P. Novak, o piscu ove knjige u *Prošlost Dalmacije*, I-II, Split, 2004.

Grga je Novak naručeno djelo o Dalmaciji ubrzo napisao pa je ono objavljeno već 1944. u dva sveska. Kad je Novakova *Prošlost Dalmacije* otisnuta autor je za nju primio uglednu Državnu nagradu. Zanimljivo je da je na Novakovom dobivanju te nagrade radila čitava grupa njegovih podupiratelja među kojima je bio i Josip Horvat koji u svom memoarskom tekstu o tom dobu svjedoči kako je napisao recenziju te knjige o Dalmaciji i kako se željelo Novaku dati nagradu ne samo zbog neupitne vrijednosti njegova rukopisa i važnosti teme nego i zbog otežanih ekonomskih okolnosti u kojima se nalazio.¹⁹

Dok je primao pohvale javnosti, nagrađeni je autor čini se upravo od Mate Ujevića dobio novu ponudu i to da za *Hrvatski izdavački bibliografski zavod* u uglednoj ediciji *Zemlje i narodi* kao njezin 6. svezak objavi knjigu svojih egipatskih putopisa s naslovom *U zemlji faraona*. Ujevićeva narudžba iz današnje perspektive čini se sasvim logičnom kad se zna da je Grga Novak za peti svezak, inače zbog završetka rata i posljednji svezak, *Hrvatske enciklopedije* napisao natuknicu o povijesti drevnog Egipta.²⁰ Ta natuknica potakla je Matu Ujevića da od pisca još jednom naruči zasebnu knjigu i to još prije rata napisani putopis o Egiptu. O Ujevićevoj narudžbi nije do danas bilo poznato ništa jer je Novakova knjiga kako se zna tiskana tek 1946. i to u privatnoj autorovoj nakladi.²¹ O tiskanju te knjige možemo sada iznijeti posve nove podatke iz kojih se vidi da su postojala čak dva prethodna izdanja istoga djela koja se nisu nikad pojavila u knjižarama, nego su bila razložena već u tiskari.

Poznato je da je Ujević od Novaka naručio knjigu egipatskih putopisa, poznato je da je jedino njezino izdanje iz 1946., ali je isto tako nepobitno da je ono imalo vrlo zanimljivu povijest. To se vidi po jednom artefaktu koji se danas čuva u Arhivu Mediteranskog instituta Grga Novak. Sačuvani su u zajedničkom platnenom uvezu otisci dva posve složena i kasnije uvezana sloga Novakove knjige *U zemlji faraona* koji inače nemaju veze s tim jedinim postojećim izdanjem iz 1946. Premda oštećen taj jedini sačuvani primjerak dva nepoznata izdanja Novakove knjige nudi vrlo rječiti dokaz kako je autor svoje djelo *U zemlji faraona* najprije doista predao Mati Ujeviću koji je u tiskari dao složiti rukopis tada uobičajenim korijenskim pravopisom. Od tog prvog sloga knjige *U zemlji faraona* sačuvan je samo taj jedan ponešto krnji primjerak s naslovnom oznakom i datacijom iz 1944. Ali to nije sve jer su u ovom naknadno uvezanom svesku sačuvane još i stranice na kojima je sam Grga Novak očito odmah nakon završetka rata rukom uklanjao korijenski pravopis iz izvornog sloga svoje knjige kao što je sačuvan i naslovni list tog sada drugog

¹⁹ Na više mjesta o Grgi Novaku, o recenziji prošlosti Dalmacije, i o Državnoj nagradi u Josip Horvat, *Preživjeti u Zagrebu. Dnevnik 1943-1945*, Zagreb, 1989.

²⁰ Vidi natuknicu Grge Novaka *Egipat*, u: *Hrvatskoj enciklopediji*, sv. V, Zagreb, 1945.

O Novakovoju egiptološkoj djelatnosti na Filozofskom fakultetu i u tadašnjem tisku vidi vrlo opsežan prikaz u sintetskoj knjizi Mladen Tomorad, *Egipat u Hrvatskoj: egipatske starine u hrvatskoj znanosti i kulturi*, Zagreb, 2003. Podatak o pokušajima autorovim da se njegova knjiga *U zemlji faraona* tiska najprije 1944. a onda još jednom nakon završetka rata pa da je tek konačno tiskana u vlastitoj nakladi nije bio poznat inače vrlo dobro informiranom Tomoradu koji vrlo pedantno napominje sve elemente Novakove egiptološke publicistike.

²¹ Grga Novak, *U zemlji faraona. Putopisi*, Naklada piščeva, Zagreb, 1946.

izdanja.²² Redaktorski posao na slogu svoje knjige Novak je obavljao s očitom namjerom kako bi svoje djelo priredio za novo, sada već poratno izdanje iz 1945. godine. To drugo planirano izdanje nije se tiskom ni tada pojavilo ali je u onom naknadno uvezanom unikatnom svesku s ostacima prvog sloga iz 1944. dokaz da su postojala dva planirana ali do kraja nikad realizirana izdanja Novakovog putopisa po Egiptu. U tom naknadno uvezanom svesku pored Ujevićeve naslovnice iz 1944. i njezinoga tadašnjeg sloga postoji još i naslovnica iz 1945. na kojoj kao izdavač figurira *Nakladni zavod Hrvatske*, a likovno je tekst poduprt crvenom zvijezdom petokrakom iznad naslovne oznake. Edicija iz 1945. trebala je, kako se vidi, biti objavljena u istoj biblioteci u kojoj se kanilo tiskati prethodno Ujevićevo izdanje dakle u kolekciji *Zemlje i narodi* s tim da je ovaj put trebala biti knjiga s rednim brojem pet, a ne šest kao u onom prvom izdanju čija je realizacija započela 1944. i koja nikad nije publicirana.

Očito da ni poratno izdanje *Nakladnog zavoda Hrvatske* jednako kao ni ono ranije ratno *Hrvatskog izdavačkog bibliografskog zavoda* nije nikad ugledalo svjetlost dana. Oba su, naime, izdanja ostala u olovnom slogu i možda ponekom tehničkom otisku. Zbog čega se dogodilo da je knjigu godinu dana kasnije odlučio tiskati sam pisac u vlastitoj nakladi i to bez promjena, nije poznato iz sačuvanih i nama poznatih izvora, ali kako se sada zna, to se dogodilo tek nakon dva nikad ostvarena, ali oba puta nerealizirana izdanja.

KNJIGA DALMACIJA NA RASKRŠĆU I NJEZINA CENZURA

Da Grga Novak s izdanjima svojih knjiga nije u tim prvim poratnim godinama imao dobru *fortunu*, svjedoči još jedna njegova najprije tiskana, pa onda uništena knjiga. Radi se o monografiji *Dalmacija na raskršću 1848. godine* čije je dijelove autor tiskao desetak godina prije tog izdanja koje je bilo objelodanjeno 1948, da bi onda iste te godine kad je bilo otisnuto bilo i uništeno.²³ Novakova *Dalmacija na raskršću* objavljena je kao jedno od najranijih izdanja upravo obnovljene Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Knjiga je tiskana u slavnoj ediciji Rad a nosila je redni broj 274. Bila je ona jedna od prvih desetak knjiga poratne Akademije kojoj je Grga Novak bio članom utemeljiteljem. Inače, zato jer je knjiga uništena, ona nikad kasnije nije bila navođena ni u jednom službenom popisu Akademijinih izdanja.²⁴ Jednostavnije rečeno prestala je postojati. Na svoj način takvu je sudbinu doživjelo koju godinu kasnije izdanje Marulićevoga djela *Davidias* slavista Josipa Badalića, ali ono nije uništeno nego je autor bio zauvijek isključen

²² Radi se o nekoć oštećenim i manjkavim dijelovima sloga knjige *Egipat* u dva izdanja, sačuvane su obje naslovne stranice i veći dio tiska s Novakovim pravopisnim intervencijama. Ostaci sloga su naknadno uvezani u zeleno platno sa zalijepljenom slikom iz autorovog izdanja koje se pojavilo 1946. na koricama.

²³ Grga Novak, *Dalmacija na raskršću 1948*, Rad JAZU 274, Zagreb, 1948.

²⁴ Vidi *Popis izdanja 1867-1950*, Zagreb, 1951. Ova knjiga Grge Novaka tiskana u ediciji Rad 274 nije navedena. Prvi se put knjiga pojavila u jednom srodnom mlađem popisu a 1986., vidi *Popis izdanja JAZU 1867-1985*, Zagreb, 1986., kada su svi akteri već bili mrtvi. Postoji nekoliko primjeraka ove rijetke knjige od kojih jedan u Mediteranskom institutu Grga Novak na Hvaru. U Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u katalogima nema ove knjige.

iz radnog sastava Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti.²⁵ Naravno Badalićeva se knjiga navodila u svim mlađim popisima Akademijinih izdanja dok Novakova nije. O aferi koja je izbila nakon objave knjige *Dalmacija na raskršću* postoje vrlo kontroverzna nagađanja koja uvijek u središte stavljaju Miroslava Krležu i njemu tada bliskoga Vasu Bogdanova premda o njihovoj uključenosti u aferu ima samo indicija ali ne i dokaza. Uz to postoji mogućnost da je Novakova knjiga bila povučena zbog poglavlja o Boki Kotorskoj koja tada više nije bila dio Dalmacije i Hrvatske nego Crne Gore.²⁶

Novakova *Dalmacija na raskršću* uništena je i osim primjerka u hvarskom Arhivu i možda još ponekoga koji se slučajno sačuvao ona više ne postoji kao knjiga nego arhivalija. U hvarskom primjerku sačuvan je i letak u kojem su naknadno ispravljane tiskarske pogreške, ali je iz uvodnog teksta na tom letku jasno da je to bio posljednji autorov pokušaj da spasi svoje izdanje od uništenja. Na vrhu tog popisa tiskarskih pogrešaka stoji: *Ovaj je Rad složen i štampan za vrijeme službenog boravka urednika u inozemstvu. Nastale stvarne štamparske grješke ispravi....*²⁷ Na drugoj je stranici te 1948. otisnute pa odmah uništene knjige označeno da joj je urednik bio sam njezin autor. Deset godina kasnije Grga Novak izabran je predsjednikom Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti i na toj je funkciji ostao do 1978. O aferi sa svojom uništenom knjigom nije javno govorio nikad i nije ništa učinio da u vezi s njom išta promijeni.²⁸

MIROSLAV KRLEŽA I GRGA NOVAK

Događaji s najprije povučenim a onda 1948. i uništenim izdanjem Novakove knjige *Dalmacija na raskršću* stvorili su napeti odnos između Grge Novaka i Miroslava Krleže. Taj se odnos može bolje razumjeti na osnovu pisama što su ih razmjenjivali ili neposlana ostavljali u ladici, a koja su sačuvana u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu i u Mediteranskom institutu Grga Novak na Hvaru.

Premda nije kronološki najstarije među desetak pisama iz njihove korespondencije izdvaja se jedno Krležino pismo u kojem od Novaka 25. listopada 1971. traži preporuku a time i uslugu u stvari zaposlenja kćeri Vase Bogdanova. Ta molba tim je neobičnija kada se zna da je upravo Vaso Bogdanov bio mogućim uzrokom nevolja

²⁵Josip Badalić koji je objavio niz bibliografskih radova 1950. priredio je bibliografiju Marka Marulića i radova o njemu a tada je došao u posjed Torinskog rukopisa do tada nepoznatog Marulićeva epa *Davidias*. Nedovoljno spreman za kritičko izdanje latinskog teksta ovaj slavist je počinio veliki broj grješaka. Isključen je iz Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti navodno zbog tih pogrešaka. Vidi Marko Marulić, *Davidias*, priredio Josip Badalić, Zagreb, 1954.

²⁶O ovom događaju prvi je nešto rekao Josip Šentija, *S Krležom, poslije '71. Zapisi iz leksikografskog rokovnika*, Zagreb, 2000.

²⁷Letak se čuva u primjerku knjige *Dalmacija na raskršću* u Mediteranskom institutu Grga Novak na Hvaru.

²⁸Doduše u arhivu Mediteranskog instituta postoji pedesetak fotokopiranih stranica navedene knjige zalijepljenih na bijele prazne i paginirane papire koji se čuvaju u sklopu dokumenata vezanih s nikad ostvarenim pokušajem Slavka Goldsteina da u Sveučilišnoj nakladi Liber u sedamdesetim godinama XX. stoljeća tiska izabrana djela Grge Novaka. U tom Liberovom izdanju Novak je, kako je očito, nakanio objaviti između ostalog svoju nekoć uništenu knjigu, ali do te objave nije došlo. O njoj danas još svjedoči niz pomno pripremljenih i korigiranih stranica pripremljenih za tisak.

oko Novakove knjige, a u kojima je sudjelovao ako ne on izravno ali svakako oni koji su ga u Zagrebu zagovarali, pa dakle Miroslav Krleža. Ovo je tekst do sada posve nepoznatog Krležinog pisma:²⁹

Dragi i poštovani gospodine Predsjedniče,
očekujući Vaš povratak iz inozemstva potražio sam Vas u Akademiji, pa kako nisam imao sreće da Vas stignem, javljam Vam se, eto, pismeno s molbom da mi oprostite što Vas uznemirujem u Vašim preokupacijama.
Moli me udovica našeg Vase Bogdanova, gospođa Nada, da biste bili ljubazni da zamolite prof. dr. Draga Ikića, dopisnog člana naše Akademije i direktora Imunološkog Zavoda, da bi kod raspisivanja novog radnog mjesta u Imunološkom zavodu uzeo u obzir molbu dr. Zore Bogdanov – Jazić.
Ovaj Imunološki Zavod stipendirao je, naime, dr. Zoru Bogdanov – Jazić za postdiplomski studij (jednu godinu) i za specijalizaciju u bakteriologiji (dvije godine), a kako dr Ikić putuje krajem oktobra u Kairo na dvije godine bilo bi dobro da to pitanje po mogućnosti riješi još prije svog odlaska.
Gospođa Nada Bogdanov je uvjeren da bi Vaša riječ, dragi moj profesore, kod dr. Ikića mogla da pokrene pitanje namještenja njene kćerke, a ja se javljam u toj stvari kao zagovornik jedinice našeg Vase Bogdanova, uvjeren da su Vaše simpatije za našeg pokojnog prijatelja isto tako tople kao što su bile za života. Zahvaljujući Vam, molim Vas da i ovom prilikom primite izraz moga poštovanja,
 Vaš M. Krleža

Kronološki najstarije sačuvano pismo u Novakovom i Krležinom dopisivanju inače je datirano 8. svibnja 1963. i u njemu se otvara pitanje prijevoda Orbinijeve knjige *Il Regno degli Slavi*. Lukatelin prijevod o kojemu je ovdje riječ u Akademiji je odbijen pa ga je pretekao srpski prijevod u priređivačkom poslu Radovana Samardžića i Miroslava Pantića.³⁰ Grga Novak tom prilikom Krležu koji je bio zainteresiran u toj stvari obavještava:

Vrlo poštovani družo akademice,
prilikom novog priznanja koje Vam je, pored svih ostalih, ukazano nagradom grada Zagreba za književnost, dopustite mi da Vam u ime Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti i svoje uputim najsrdahnije čestitke i najljepše želje za dalje uspjehe u radu i Vaše osobno zadovoljstvo.
Koristim priliku, da Vam u vezi s Vašim pismom od 3. o. mj. izvijestim o stvari Lukatelina prijevoda djela "Kraljevstvo Slavena, povijest don Mavra Orbinija". Stvar je međutim raspravljena na sjednici našeg Odjela za društvene nauke, na kojoj smo svi željeli da bude riješena što povoljnije za prevodioca. Odjel je odlučio da bi ovo historijsko djelo – ne ulazeći u pitanje ispravnosti samog prijevoda, o čemu treba da odluči VI odjel – moglo izići u edicijama Akademije samo uz naučno-kritički komentar stručnjaka. – Želio bih tomu da dodam još i to, da bi Uprava Akademije od svoje strane bila spremna da se suglasi i s

²⁹ Tekst pisma se čuva u Mediteranskom institutu Grga Novak na Hvaru. Među kopijama Krležinih pisama od kojih se brojne čuvaju u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu ovo pismo nije sačuvano što svjedoči da je s njim kasnije manipulirano izvan Krležinih radnih prostora u Leksikografskom zavodu.

³⁰ Mavro Orbin, *Kraljevstvo Slovena*, preveo s talijanskog Zdravko Šundrica, Beograd, 1968.

eventualnim otkupom toga Lukatelinog rada, ako bi VI odjel takav zaključak u sporazumu sa prevodioem donio.

Vjerujem, vrlo poštovani družo akademice, da ćete prihvatiti kao pravilna dosad u toj stvari zauzeta gledišta, pa Vas molim da i ovom prilikom primite izraze mog naročitog šovanja.

Vaš odani

Grga Novak

Samo mjesec dana nakon stručne informacije o Orbiniju, Novak ponovno piše Krleži, ali ovaj put emocionalno jer je pod dojmom najave književnikove ostavke na članstvo u Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti. Novakovo je pismo na službenom papiru s glavom Predsjednik JAZU i datirano je 5. lipnja 1963:

Uvaženi družo akademice,

ovaj čas posjetio me je naš akademik Matković i izvijestio me o Vašim namjerama da podnesete ostavku na članstvo u Jugoslavenskoj akademiji.

I ja i prisutni potpredsjednik akademik Kogoj zaprepastili smo se već nad takvim Vašim mislima kao i nad činjenicom da je među nama moglo doći do takvih nesporazuma, kojih mi nikada nismo bili svjesni, a koji bi mogli da dovedu do tako dalekosežne pa mogu reći i izvanredno teške odluke za budući rad i razvoj naše Akademije.

Baš noćas stavljao sam na papir svoje misli i osjećaje za Vas lično kao i za Vaš rad u Jugoslavenskoj akademiji pišući svoju uvodnu riječ i koncept svog govora koji namjeravam održati prilikom otvorenja izložbe u vašu čast u Akademijinom Institutu za književnost. Rukopis sam predao akademiku Matkoviću za dalji rad. Neka te riječi budu dokaz onih osjećanja koje ja lično kao i ostali članovi Uprave Akademije gajimo prema Vama i prema Vašem djelu.

I ja i potpredsjednik akademik Kogoj usrdno Vas molimo da nam posvetite nekoliko časova Vašeg dragocjenog vremena i odredite nam mjesto i vrijeme sastanka u cilju lične izmjene misli i otklanjanja svakog nesporazuma.

Ovo Vas molimo i lično i kao odgovorni članovi Uprave Akademije radi otklanjanja bilo kakva razmimoilaženja u odnosu na nas same i još više u odnosu na interese Jugoslavenske akademije koja nam je svima jednako na srcu i za koju ste Vi toliko žrtava pridonijeli i sa toliko uspjeha njen rad u budućnosti zacrtali.

Primite i ovom prilikom izraze moga naročitog šovanja.

Vas

odani Vam

Grga Novak

Krleža će Novaku odgovoriti dan kasnije. Sačuvana je kopija toga Krležnog pisma u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici:

Poštovani i dragi gospodine profesore,

uputivši svoje pismo Marjanu Matkoviću, kao tajniku Književnog odjela, nisam imao namjere da izazovem bilo kakav nered ili konsternaciju, te mislim da ne treba moje motive dramtizirati, ali isto tako ne bi se moglo reći da se sve ono o čemu je riječ u mome pismu ne podudara sa negativnim iskustvom oko

"Foruma".

Uvijek, od vremena na vrijeme, kad bi nas Marijan Matković, kao tajnik Odjela, informirao o nelagodnim scenama kakve se odvijaju na sjednicama prezidija, a u vezi s izlaženjem "Foruma", ja sam trajno predlagao i Matkoviću i ostalim saradnicima da se prekine izlaženje toga časopisa, koji nekim članovima prezidija zadaje toliko brige. U tom pogledu, prema tomu, moj je zaključak potpuno logičan.

A što se tiče našeg sastanka, molim Vas da uvažite kako lično Vama kao i poštovanom i dragom prof. Kogoju stojim uvijek na raspoložanju i ukoliko želite da se porazgovorimo, izvolite me, molim Vas, o tome obavijestiti, kada i gdje Vam to odgovara.

Isporučite, molim Vas, prof. Kogoju izraz moga poštovanja, a Vas pozdravlja Vaš

M. Krleža

Pismo Marijanu Matkoviću koje Krleža spominje, napisao je 3. VI. Radi se o opsežnom pismu koje počinje rečenicom "Pišem Vam u stvari Foruma" a završava vrlo rezolutnim zahtijevom: "u vezi s tim molim Vas da mi učinite još jednu uslugu i da u svojstvu sekretara Književnog odjela obavijestite prezidij, neka me izvoli brisati iz redova članstva ove ustanove".³¹

NEPOSLANO PISMO MIROSLAVA KRLEŽE

Najzanimljiviji dokument u prepisci između Krleže i Novaka jedno je Krležino nedatirano pismo olovkom bez datuma.³² Pismo nije nikad poslano, a napisano je najvjerojatnije u lipnju 1963. kada je kontakt između dvojice akademika bio najživlji i kad je ovo pismo nastalo kao reakcija na neku dogovaranu, a vjerojatno nikad neostvarenu večeru:

*Dragi gospodine Novače,
mnogo Vas pozdravljam. Pišete kao prava baba. Nijedna od vaših pretpostavki ne stoji. Građansko je pravo svakog čovjeka da poziva na večeru ljude kao svoje lične goste, kad već to plaća. Nije kod toga bilo nikakvih misli ni skrivenih primisli bez obzira na vaše ožiljke (sklerotične, što je i posve prirodno u 7. deceniju). Sve je to brate moj loš vital! Idite u peršun! Also ob nichts geschehen wäre! Do viđenja!*

Vaš Krleža

P.S.

Pogriješio sam što Vam se nisam javio ali ne živimo pod Paleolozima i Komnenima tako ti protokolarnog gospoda! Nisam imao vremena. Javite mi hrvatski jasno i glasno što ste htjeli da kažete?

Pozdravlja Vas srdačno (nejasno) Krleža

³¹ Miroslav Krleža, *Pisma*. Sakupila i za štampu priredila Silvana Čengić Voljevic, Sarajevo 1988, str. 233-234.

³² Čuva se u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu a dio je donedavno zapečaćene Krležine ostavštine.

Kalamburi koji se javljaju u ovom neposlanom pismu nisu nikako nekarakteristični za Krležino dopisivanje. Doduše njegova službena i poluslužbena prepiska koja je objavljena u okviru Sabranih djela 1988. pokazuje da je on kad bi pisao osobama s kojima nije dijelio neku veću bliskost, znao zadržati vrlo hladan ton. Takav ton imao je i u pismima što ih je pisao raznim moćnicima onovremene Jugoslavije, a taj je ton tek donekle mijenjao u pismima Josipu Brozu Titu pokušavajući iskazati svoje iskreno divljenje čovjeku kojega je želio smatrati prijateljem. Novak mu nije bio prijatelj pa je u neposlanom pismu ironiziranje vrlo izravno, kalamburi podrugljivi. Takvih kalambura ima i u poslanim Krležinim pismima, ali jedino kad bi ga što izravno izazvalo, povrijedilo ili mu se učinilo nedostojnim. Tako Rajku Petrovu Nogi zamjera što mu je napisao da ga je neobjašnjivi svrab potjerao da mu se javi pa ironizira svog sugovornika. Slično je kad mu Stojan Vujičić u vezi prijevoda *Areteja* na mađarski napiše rečenicu "pa valjda se nećemo cenjkati" na koju će se Krleža, kako veli zabezknuti i svom mlađem prijatelju uputiti svakojakih uvreda. Slično reagira na pismo Nade Mirković koja je napisala nespretnu sintagmu, kilometarski moment, pa je on proglasi rođenim policajcem ili Danilu Kišu koji svakoga provocira, pa kad mu odgovore on se usplahiri kao Pop Jocina Frajla. To je duh Krležinog odgovora Grgi Novaku na neki danas posve zaboravljeni nesporazum, ali Krleža mu pismo nije poslao jer Novak nije bio ni Kiš, ni Vujičić ni Nogo nego predsjednik ustanove kojoj je Krleža dugo bio potpredsjednikom i do smrti najuglednijim članom.³³ Ovo je jedan od Krležinih epistolarnih tekstova koji se opire zadanim konvencijama i impregnira autorovu neurozu pred klišeiziranim frazama i floskulama koje su uobičajene u ophođenju s posvećenim autoritetima kulturnoga života u Hrvatskoj.³⁴ Naime, taj tekst još je jedan u nizu argumenata koji dešifriraju

³³ Inače Novak i Krleža još su se samo jednom dopisivali i to krajem sedamdesetih godina, a u vezi pokretanja *Hrvatskog biografskog leksikona*. Krleža se sjetio da u Akademijinoj arhivi postoji rukopisna građa koja bi njegovim suradnicima mogla koristiti pri tom poslu. Obratio se predsjedniku Akademije Grgi Novaku ovako:

Dragi i poštovani naš družo predsjedniče, molim Vas da prije svega primite izraz svih mojih simpatija za Vas i za našu Akademiju, kojoj ste na čelu već godinama.

Odgovaram Vam u ime našeg Zavoda da se slažemo s Vašim prijedlogom kako bi bilo dobro da se svojedobno široko zasnovano leksikografska djelatnost naše Akademije obradi posebnom studijom.

Zahvaljujući Vam na Vašoj spremnosti da nam za izradu našeg Biobibliografskog leksikona ustupite na korištenje Vašu vrijednu građu, a u smislu Vašega pisma predlažemo Vam zajednički sastanak predstavnika Akademije i našeg Zavoda, koji ste izvoljeli predložiti, da bi se pristupilo zajedničkom poslu što prije.

Primite, dragi družo predsjedniče, izraz mog poštovanja, Vaš M. Krleža

Pismo se u kopiji čuva u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici.

³⁴ O frazeologiji koja je Krležu vrlo nervirala, pa bila u funkciji bontona ili nekoga kulturalnog ili društvenog protokola Krleža je napisao mnogo vehementnih stranica: "Kroz vjekove prijete fraza svim svjedočanstvima ljudske pisarije! Fraza je otpadak toliko bezvrijedan te ne vrijedi ni najjeftinije krivotvorene banalnosti, fraza je toliko bezlično dosadna da nije ni laž, ni istina, ni iluzija, ni iznakažena stvarnost. Fraza nije samo deplasirana grimasa i kreveljenje u krivom trenutku i na krivom mjestu, ona je potpuno besmisleno umorstvo svakog ljudskog poticaja, ubitačna, blesava, likvidacija pameti, konac i kraj svake plemenite misli i smrt osjećaja [...] Kao stari domino zvekeću izluzane pločice političkih fraza na zelenom suknu blitvinske igračnice". (Miroslav Krleža, *Banket u Blitvi*, Zagreb, 1964, str. 72-76). "Taj laže velike glupe *patriotske fraze* [oz. V.F.T.] o 'velikom narodu' i o 'revoluciji', kao i naši o 'Svačiću' i 'Tomislavovoj floti' i 'hrvatskoj kruni'. Sve je to isto i sve je to glupo. I svi će ti mali patrioti da se jednog dana počupaju za onu veliku gospodu 'velike patriote', koji stanuju iza spuštenih roletna u vilama i hrane majmune i papige i hrtove i sjede na kesama". (Hodorlahomor Veliki, u: *Novele*,

snažan autoreferencijalni sloj u psihološkom portretiranju romanesknih protagonista kao što je Doktor u romanu *Na rubu pameti* ili Niels Nilsen u *Banketu u Blitvi*. Dva nepomirljiva autorova profila konfrontiraju se u epistolarnome korpusu Miroslava Krleže. Jedan je Krleža afirmativni i arbitrarni pokretač kulturnoga i političkoga života u Hrvatskoj nakon 1945. godine, a drugi je *disident i defetist*, književnik i polemičar, *clair-obscur* svih etičkih devijacija u korodiranom političkom sistemu. Krleža je pisao oportuna pisma Josipu Brozu Titu:

Dragi naš družo Tito,

primio sam čitavu jednu vreću kave, a kako osim Tebe u ovoj našoj zemlji nema nikoga, tko bi pokraj svih svojih preokupacija vodio brigu još i o tome da poklanja čitave vreće kave, moja pretpostavka da se radi o Tvojim pažnji, mislim da je tačna.

Tako se u našoj kući pije zapravo Tvoja kava već godinama, sa postojanom i intimnom željom da se to naše kafenisanje produži još mnogo godina. Stvari su te veoma jednostavne i neobično logične: dok budemo pili Tvoju kavu, bit će nam dobro na ovom i na svim poznatim svjetovima.

Nadamo se da si ovu zimu prevladao dobro i zdravo, a ja se naročito veselim, budem li imao prilike da Ti se lično zahvalim na pažnji, početkom marta.

Drugaricu Jovanku i Tebe prijateljski odano pozdravljaju

Bela i M. Krleža

U Zagrebu, 20. 2. 1956.

Ovakav epistolarni tekst sigurno da je Krležu mogao navesti na konfesionalni razgovor sa samim sobom. Naime, u tom je smislu ilustrativan Krležin esej o Franciscu Goyi napisan tridesetak godina prije pisma Titu, ali koji iskazuje veliku zabrinutost nad položajem genija/ umjetnika u službi aktualne vlasti. Kada piše o trilogiji Goyinih bakroreza *Los Coprichos*, *Los Desastres de la Guerra* i *La Tauromquia* koja gravira u živo mjesto ispovijesti Krleža napominje: "U tom djelu imade očaja jednog suvremenog mozga, koji se pleće kao dvorski slikar pedeset godina na kraljevskom dvoru, prisustvuje dvorskim ručkovima, *vlada se po propisnom dvorskom ceremonijalu* [označila V.F.T.] i sluša punih pedeset godina nakaze i bludnice i svinje u kneževskim i generalskim kostimima, gdje igraju svoje diletantske uloge dvorjanika, ulizica i intriganata. [...] a Goya uvijek *stoji tu sagnut u hrptenici* [oz. V.F.T.], s paletom u ruci, pred svojim platnom, štatira, pije te osjeća trajno kako se u njemu javlja *sve jače i sve elementarnije jedno neizrecivo gađenje* [oz. V.F.T.]"³⁵ U tom eseju Krleža Goyu određuje faustovskim duhom. Krležin

Zagreb, 1955, 189.str). "Titrajući se *frazama* [oz. V. F. T.] dijalektičkog materijalizma, pod maskom fiktivnog artističkog ljevičarstva mistificira se javnost..." (Predgovor 'Podravske motivima' Krste Hegedušića, u: Hrvatska književna kritika VI, Zagreb, 1953, 26.str). "Deklarirati tu nazovi-dijalektičku karikaturu naše književnosti, evropeizirati ono što je deeuropizirano, dijalektizirati što je dogmatizirano i dedijalektizirano, dati apstrakcijama i *frazama* [oz. V. F. T.] svježju udarnu moć ispravne, iskrene i uvjerljive, dakle doživljene riječi, potvrditi istinu, a poricati laži i krive vrijednosti, osloboditi književni izraz tiranije glupana i nenadarenih nepismenjaka – to je svrha ovog antibarbarusa, koji će izlaziti tako dugo dok dijalektički ne likvidira negaciju svega što kod nas predstavlja negaciju književne dijalektike". (Dijalektički antibarbarus, u: Polemike 5, Zagreb, 228. str) i dr.

³⁵ Miroslav Krleža, *Francisco José Goya y Lucientes*, Zagreb, 1948, str. 11-12.

Faust stoga nije genij koji potpisuje ugovor s metafizičkim Mefistom, Krležin umjetnik potpisuje pakt s dijabolikom Vlasti, s Dvorom i Politikom. Zato on piše da se iz Goyinih bakroreza osjeća imperativ prema kojem sve to treba naslikati, i to zato "da još generacije i generacije mogu da vide, kako je izgledao španjolski dvor u Madridu, kada je na njemu slikao gospodin Goya kao dvorski slikar". Jer Krležin Goya je gledao tu svijetlu svitu u intimnom zakulisnom životu, on je slikao "kraljeve dok kopaju po nosu", on im je bilježio "podlosti, laži, podmuklosti i korupcije, podvale, umorstva, skandale, prelomljene karaktere, zgažene sudbine, silovane žene". Logično je da kod Goye Krležu fascinira "piramida zla i gadosti, požara i nesreće, vješala i strijeljanja, sav taj kaos zločina, kriminala i smrada, sve je to stajalo pred njim kao živi model punih pedeset godina". Sam je Miroslav Krleža potpisao taj isti pakt u Titovoj Jugoslaviji, a koji mu je što je paradoksalno i homologno Goyinoj biografiji, omogućio da nesmetano stvara golemi opus u kojem će jednako kao i španjolski slikar portretirati "generale i biskupe koji nose glave papiga, majmuna, kameleona, vukodlaka i magaraca". Stoga je Krleža *savijen u hrptenici* pisao protokolarna pisma, ali je nerijetko osjećao gađenje prema vlastitom oportunističkom. U trenutku kada je napisao vehementno i opskurno pismo samome predsjedniku Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti činilo mu se, barem na tren, da može poput protagonista romana *Na rubu pameti* u jednom dramskom trenutku započeti živjeti svojim vlastitim životom bez protuslovlja,³⁶ prestati biti *cilindrašem* "jer što je drugo ljudska pamet danas, ako nije životni nemir, zapravo neurastenično zanovijetanje u diluvijalnim prilikama stvarnosti?"³⁷. Krleža se usudio napisati za ladicu neurastenično pismo predsjedniku Akademije, ali ne i Titu što bi ga u onodobnim prilikama moglo stajati života. A Krleža je znao da samo potpisani pakt s Mefistom omogućuje dugi i nesmetani stvaralački vijek. Književnik je duboko spoznao kako svaki odmak od Vlasti uzrokuje progon, znao je kako je "Španija Kolumba okovala, a Goyu prognala" i da treba još mnogo toga napisati kako bi još generacije i generacije mogle da vide *kako je izgledala Titova Jugoslavija kada je u njoj pisao Miroslav Krleža*. Čini se kako je prerano da bi se zaboravio politički i kulturni angažman Miroslava Krleže i pod opnom napisanih tekstova tražile njegove književničke šifre kao svjedočanstva jednoga vremena gdje je najeruptivniji hrvatski pisac XX. stoljeća "poživio [svoju književnu i ljudsku egzistenciju] u vlastitim protuslovljima"³⁸.

³⁶ Miroslav Krleža, *Na rubu pameti*, Zagreb, 2004, str. 21.

³⁷ Ibid, str. 9.

³⁸ Ibid, str. 21.

UNKNOWN DOCUMENTS ABOUT GRGA NOVAK AND MIROSLAV KRLEŽA,
WHICH SHED LIGHT UPON THE CULTURAL ATMOSPHERE OF MID-
CENTURY IN CROATIA

SUMMARY

In this paper the author presents and interprets various so far completely unknown and unpublished documents which belong to the archive of Grga Novak in Hvar and to the archive of Miroslav Krleža in Zagreb. Among these documents special attention was paid to a very brief but realistic police description of several outstanding Croatian scientists who, during the Second World War, were active as the teaching staff in the field of humanities at the University of Zagreb. The author also made an attempt to point out the strange destiny of two Novak's books, first a travel log on Egypt (*In the Land of Pharaohs*) and a book on the history of Dalmatia (*Dalmatia at the Crossroad 1848*). The destiny of this last book, which was published in 1948 but was banned and destroyed several weeks later, as the author points out, might be connected with Miroslav Krleža and his collaborators. Special emphasis in the paper is placed on the relationship between Miroslav Krleža and Grga Novak, and their correspondence where a close reading is dedicated to a very direct and mocking but unsent letter of Miroslav Krleža. The author analyses the style of that Krleža's text and compares it with some other similar but sent letters within the same framework and over a period of several years. In the last section of her text the author analyses the so far unknown Krleža's unsent letter to Grga Novak trying to shed more light on the very humble relationship between literature and power in communism.

KEY WORDS: *Grga Novak, Miho Barada, Mate Ujević, Miroslav Krleža, Croatian Literature of the 20th Century, Epistolary Literature, HAZU, Josip Broz Tito.*